

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри музики імені Григорія Левченка
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Сулаєвої Наталії Вікторівни

на дисертацію **Лоцман Руслани Олександрівни**

«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНОСПІВУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ»

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Актуальність обраної теми дослідження Р. О. Лоцман є винятково високою й зумовлена духом часу, в якому український народ обстоює свою державність, мову, культуру та історичну правду. У світлі змісту автореферату й дисертації переконливо постає думка: формування культури україноспіву – це справа національного значення, питання духовної тяглості й самоутвердження нації.

Україноспів у дослідженні осмислюється як живе джерело народної сили, як голос роду й землі, як духовний оберіг, що єднає покоління. Йдеться про правильність звуковидобування чи сценічну вправність як засіб плекання свідомого носія української пісенної традиції – особистості, закоріненої у національному ґрунті, здатної нести українське слово й мелос у широкий світ.

Особливої ваги тема набуває в умовах воєнних випробувань і тривалого колоніального тиску, коли боротьба ведеться і на полі бою, й у площині культури. Саме тому утвердження україноспіву як цілісного мистецько-духовного феномена є запорукою культурної самодостатності та національної гідності. Формування культури україноспіву в системі вищої мистецької освіти стає дієвим кроком до відродження питомих традицій, очищення виконавської практики від чужорідних нашарувань і повернення до власного джерела.

У змісті дисертації виразно простежується україноцентрична настанова: вокальна підготовка майбутніх митців має спиратися на українське слово, українську орфоєпію, стильові особливості народного й академічного співу, на духовні та естетичні цінності нашого народу. Такий підхід відповідає нагальній потребі розбудови національно зорієнтованої мистецької освіти, в якій українська пісня постає як серцевина формування творчої особистості.

Дисертація виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості».

Отже, обрана тема є науково своєчасною та історично необхідною. Повною мірою відповідає запитам українського суспільства, сприяє зміцненню духовних підвалин держави й має виразне націєтворче спрямування.

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Дисертанткою розроблено цілісну україноцентричну організаційно-методичну систему формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти як світоглядно й педагогічно вмотивовану модель оновлення вокальної підготовки; теоретично обґрунтовано її методологічні засади, що спираються на синергетичне поєднання народного, академічного та естрадного виконавства; визначено структурні компоненти системи, її принципи, педагогічні умови, етапи впровадження, критерії, показники та рівні сформованості культури україноспіву; виокремлено специфічні методи та прийоми різностильового україноспіву, які стали підґрунтям авторських інноваційних технологій; удосконалено зміст вокальної підготовки через запровадження українознавчо-просвітницького підходу, що враховує мовно-музичний діалект носія української співочої традиції; розвинуто положення щодо інтеграції науково-дослідницької та експедиційної діяльності здобувачів мистецької освіти як засобу створення власної «лабораторії культури україноспіву»; розроблено практичні рекомендації щодо впровадження системи в освітній процес закладів вищої, фахової передвищої та мистецької освіти, а також у діяльність українських шкіл за кордоном.

3. Нові факти й концептуальні положення, одержані здобувачкою. Уперше в українській педагогічній науці розроблено й теоретично обґрунтовано цілісну організаційно-методичну систему формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти, що спирається на україноцентричну світоглядну основу та синергетичне поєднання народного, академічного й естрадного виконавства. У межах експериментальної роботи виокремлено специфічні методи та прийоми різностильового україноспіву, що стали основою інноваційних технологій, створених в межах експериментальної роботи.

На концептуальному рівні сформульовано принципові засади функціонування системи. Зокрема, визначено, що принцип синергетики спрямований на: єдність подальшого розвитку народної, академічної та естрадної вокальних шкіл України; оптимізацію та діалог освітніх систем; взаємодію викладача й студента; формування навичок і вмінь художньо-педагогічної комунікації; налагодження творчих зв'язків між здобувачами мистецької освіти України та світу; міжнародну презентацію культури україноспіву.

Водночас науковицею виокремлено принцип зорієнтованості на українську традицію, що полягає в осмисленні духовного досвіду суспільства (звичаєва обрядовість) та вмінні інтерпретувати його у власній творчості, формуванні цілісного сприйняття художньо-естетичного образу, розумінні ідей та стилістики національної школи україноспіву.

Цінним є те, що дисертанткою удосконалено зміст вокальної підготовки здобувачів вищої мистецької освіти через запровадження українознавчо-просвітницького підходу, що враховує особливості мовно-музичного діалекту носія культури україноспіву та синергетику різних вокально-виконавських стилів, що забезпечує очищення виконавської практики від механічного наслідування чужих зразків і повернення до питомого національного звучання.

Вартісним є розвиток положення щодо інтеграції науково-дослідницької та експедиційної діяльності здобувачів мистецької освіти. Науково-дослідницький

принцип передбачає активну експедиційну та пошукову роботу студентів вищої мистецької освіти для розвитку професійних навичок, методичних знань і творчих умінь створювати та використовувати власну «лабораторію культури україноспіву». Отже, новизна дисертації полягає у створенні концептуально нової, україноцентричної організаційно-методичної системи формування культури україноспіву з чітко визначеними методологічними засадами та авторськими технологіями.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Новизна й достовірність обґрунтованих положень і висновків дисертації забезпечені: цілісним використанням комплексу взаємодоповнювальних теоретичних та емпіричних методів, адекватних меті й завданням дослідження; системним, україноцентричним, міждисциплінарним аналізом широкого кола науково-педагогічних, мистецтвознавчих, культурологічних джерел, що висвітлюють становлення й розвиток української співочої традиції; опрацюванням нормативно-правової бази у сфері вищої мистецької освіти та сучасного науково-методичного забезпечення вокальної підготовки.

Вірогідність результатів підтверджується поетапною організацією дослідно-експериментальної роботи, репрезентативністю вибірки, застосуванням критеріїв, показників і рівнів сформованості культури україноспіву, позитивною динамікою отриманих під час експерименту даних. Це дало змогу концептуалізувати україноспів як самобутній педагогічний феномен зі світоглядним і націєтворчим значенням; створити багатовимірну модель формування культури україноспіву, що інтегрує методологічний, теоретичний і практичний виміри та відображає взаємозв'язок цільового, змістового, технологічного й результативного складників; обґрунтувати принцип синергетики як засаду єдності розвитку народної, академічної та естрадної вокальних шкіл України, оптимізації діалогу освітніх систем і міжнародної презентації української співочої культури; визначити принцип зорієнтованості на українську традицію як основу осмислення звичаєво-обрядового духовного досвіду та формування цілісного художньо-естетичного світобачення виконавця; увести до наукового обігу й уточнити низку дефініцій, зокрема «культура україноспіву», «організаційно-методична система формування культури україноспіву», «лабораторія культури україноспіву».

Апробація результатів є достатньою, широкою й різноплановою. Зокрема, результати дослідження впроваджено в освітній процес Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Корсунь-Шевченківського педагогічного фахового коледжу імені Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради, «ЛІКО-Школи», НВК Монтесорі Дніпровського району м. Києва, Мистецької школи Вижницької міської ради.

Водночас дисертантка донесла результати свого дослідження до міжнародної спільноти та впровадила їх в освітній процес українських шкіл за кордоном, утвердила присутність української культури і традицій у світі та

засвідчила високий рівень національної освіти: Українська суботня школа «Ластівка», м. Тревизо, Італія; Українська школа «Свята Софія», м. Рим, Італія; Українська школа «Мрія», м. Барселона, Іспанія; Українсько-Бразильська Центральна Репрезентація, м. Куритиба, Бразилія.

Рівень апробації результатів дослідження Р. О. Лоцман є належним, достатнім і багатовекторним. Основні положення та висновки роботи були оприлюднені й обговорені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, мистецько-освітніх форумах, методологічних семінарах, що засвідчує їх фахове визнання та зацікавленість науково-педагогічної спільноти.

Зміст дисертації, логіка розгортання наукового пошуку й аналіз ключових положень переконливо свідчать про досягнення поставленої мети та повне розв'язання визначених завдань. Узагальнення й рекомендації, сформульовані авторкою, відзначаються внутрішньою цілісністю, послідовністю викладу, високим рівнем теоретичного обґрунтування та емпіричної достовірності.

5. Значення отриманих результатів для педагогічної науки і практики. Цінність дослідження полягає в: розробці й концептуальному обґрунтуванні україноцентричної організаційно-методичної системи формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти, яка створює нову методологічну основу для розвитку національно зорієнтованої вокальної підготовки; уведенням у науковий обіг та уточненням дефініцій, які розширюють і поглиблюють поняттєво-термінологічний апарат музично-педагогічної науки; обґрунтуванням доцільності синергетичного поєднання народної, академічної та естрадної традицій у межах цілісної освітньої моделі; визначенням методологічних засад принципів синергетики та зорієнтованості на українську традицію; визначенням критеріїв, показників та рівнів сформованості культури україноспіву як цілісного особистісно-професійного утворення.

Результати дослідження мають вагому прикладну цінність, оскільки: розроблена дисертанткою організаційно-методична система може бути використана закладами вищої мистецької освіти для модернізації змісту вокальної підготовки та утвердження національної ідентичності майбутніх виконавців і педагогів; запропоновані методи й прийоми різностильового україноспіву слугують практичним інструментарієм для викладачів вокалу; інтеграція науково-дослідницької й експедиційної діяльності студентів сприяє формуванню їх творчої самостійності та відповідальності за збереження питомої співочої традиції; розроблені рекомендації можуть бути покладені в основу оновлення навчально-методичних комплексів і впровадження українознавчо-просвітницького компонента в мистецьку освіту. Особливо цінними є розроблені: онлайн-спецкурс «Саморозвиток співака за методом «пісенного щоденника»; мобільний додаток «україноспів-онлайн»; інтернет-сайт «Україноспів»; науково-популярне та мультимедійне видання «Таємниці україноспіву»; репертуарний збірник «Вибрані твори Ірини Кириліної», «Вінок з барвінку», «Тріо «Золоті ключі», «Живі мелодії села»; науково-методичні, аудіовізуальні та друковані матеріали ініційованих та реалізованих автором культурно-просвітницьких проєктів «Пісенна казка», «Переможемо з піснею!», «Дитяча філармонія «Диво UA», «Музей живої пісні», «Збережи мову і культуру своєї бабусі» тощо.

Отримані результати збагачують українську музично-педагогічну думку новими теоретичними положеннями та надають дієві інструменти для плекання національного вокального мистецтва в освітньому просторі України та за її межами. В умовах духовного спротиву й державотворення вони набувають особливої ваги, адже сприяють утвердженню української культурної самобутності та посиленню присутності україноспіву у світовому мистецькому просторі.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Теоретичні положення дисертації можуть слугувати науковою основою для оновлення змісту вокальної підготовки здобувачів вищої мистецької освіти з урахуванням україноцентричної світоглядної парадигми та синергетичного поєднання народного, академічного й естрадного виконавства. Розроблена організаційно-методична система формування культури україноспіву може бути використана в закладах вищої мистецько-педагогічної освіти під час удосконалення освітніх програм, навчальних планів, робочих програм фахових дисциплін. Запропоновані принципи (синергетики, зорієнтованості на українську традицію, науково-дослідницької спрямованості), педагогічні умови, критерії, показники та рівні сформованості культури україноспіву заслуговують на увагу як матеріали для проведення діагностики та моніторингу якості вокальної підготовки майбутніх виконавців і педагогів.

Основні положення дослідження передбачають можливість їх використання педагогами мистецьких шкіл, викладачами закладів вищої освіти для розроблення навчально-методичних комплексів із музичних дисциплін, а також у реформуванні освітнього простору з метою впровадження українознавчо-просвітницького підходу у вокальну підготовку. Результати дисертації заслуговують на врахування під час удосконалення галузевих стандартів вищої освіти й оновлення змісту мистецької освітньої галузі з метою введення предмета «україноспів» у систему початкової та середньої освіти.

Практичні напрацювання, пов'язані з інтеграцією науково-дослідницької й експедиційної діяльності, можуть бути використані для організації творчо-пошукової роботи здобувачів освіти першого (бакалаврського), другого (магістерського) та третього (PHD) рівнів вищої освіти, створення власної «лабораторії культури україноспіву» та формування їхніх професійних і методичних компетентностей.

Отже, результати дисертації мають широкі можливості для впровадження в систему вищої мистецької освіти України та в діяльність українських освітніх осередків за кордоном відповідно до визначених у роботі положень і рекомендацій.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність Структура роботи внутрішньо узгоджена: теоретичні положення логічно переходять у методичні розробки, а експериментальна частина – у вивірені підсумкові узагальнення. Концептуальні ідеї, пов'язані з утвердженням україноцентричної моделі вокальної підготовки, розкрито послідовно: від історико-культурного підґрунтя становлення національної співочої традиції до розроблення організаційно-методичної системи формування культури україноспіву. Теоретичні положення

не залишено на рівні декларацій, кожне з них підкріплене методичним інструментарієм, критеріально-рівневою характеристикою та практичними рекомендаціями щодо впровадження у фахову мистецьку освіту.

Так, у *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження в контексті сучасних державотворчих і культуротворчих процесів, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методологічні засади, наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи. Чітко сформульовано концептуальні орієнтири україноцентричного спрямування дослідження, окреслено його зв'язок із національною музично-педагогічною традицією та потребами розбудови вітчизняної освіти. Положення, винесені на захист, логічно впливають із поставленої мети й у подальших розділах отримують системне розгортання.

У *першому розділі* здійснено ґрунтовний історико-теоретичний аналіз становлення української співочої традиції, окреслено витoki й етапи розвитку культури україноспіву, розкрито її духовно-світоглядні засади. Послідовно вибудовано теоретичне підґрунтя дослідження, уточнено понятійно-категорійний апарат, визначено сутність і структуру феномена «культура україноспіву». Наукові положення розділу становлять методологічний стрижень усієї праці та надалі конкретизуються в експериментально-методичній площині.

У *другому розділі* обґрунтовано концептуальні засади формування культури україноспіву та визначено провідну роль українознавчо-просвітницького підходу як світоглядної основи цього процесу. Окреслено педагогічні умови формування культури україноспіву, що забезпечує цілісність і результативність вокально-педагогічної підготовки.

У *третьому розділі* схарактеризовано організаційно-методичну систему формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти. Визначено принципи, педагогічні умови, етапи впровадження системи, критерії, показники та рівні сформованості досліджуваного явища. Теоретичні узагальнення підкріплено конкретними методами, формами й технологіями навчання, що свідчить про повноту розкриття методичного аспекту дослідження.

У *четвертому розділі* представлено організацію та результати дослідно-експериментальної роботи. Описано етапи педагогічного експерименту, схарактеризовано діагностичний інструментарій, подано кількісний і якісний аналіз отриманих результатів. Висновки, сформульовані на основі експерименту, є логічним підсумком теоретичних положень попередніх розділів і підтверджують їхню наукову обґрунтованість.

У *загальних висновках* висвітлено результати дослідження відповідно до поставлених завдань, сформульовано практичні рекомендації щодо впровадження організаційно-методичної системи у вітчизняну мистецьку освіту. Висновки відзначаються чіткістю, внутрішньою узгодженістю та відповідністю змісту розділів дисертації.

Дисертація відзначається внутрішньою змістовою єдністю, логічною послідовністю викладу матеріалу, чіткістю структури та відповідністю чинним вимогам до оформлення наукових праць. Текст витримано в руслі наукового стилю з урахуванням специфіки музично-педагогічного дослідження. У роботі не виявлено ознак академічної недоброчесності; використані наукові ідеї, положення та результати інших дослідників належним чином процитовані з відповідними покликаннями на джерела.

Зміст автореферату Р. О. Лоцман адекватно й повно відображає структуру дисертації, її концептуальні положення, наукову новизну, результати дослідно-експериментальної роботи та узагальнені висновки.

8. Повнота висвітлення одержаних результатів в опублікованих працях. Основні наукові положення дослідження Р. О. Лоцман знайшли повне й системне висвітлення в її публікаціях. У наукових статтях, розділах колективних монографій і матеріалах конференцій відображено провідні здобутки дослідження: обґрунтування принципів синергетики народної, академічної та естрадної традицій; окреслення понятійного поля «культура україноспіву»; розроблення інноваційних мистецько-освітніх проєктів; визначення педагогічних умов формування національно свідомого виконавця. Публікації не дублюють одна одну механічно, а розгортають окремі аспекти дослідження, поглиблюють їх у різних контекстах – теоретичному, методичному, культурологічному.

Особливо вагомим є те, що у працях автора послідовно утверджується ідея духовної тяглості української співочої традиції, її державотворчого й культуротворчого значення. Висновки дисертації підсумовують результати експерименту та містять конкретні рекомендації щодо вдосконалення змісту мистецької освіти, оновлення навчально-методичних комплексів, розроблення стандартів підготовки здобувачів мистецьких спеціальностей з огляду на українську традицію. Усі ці положення відображені в опублікованих працях у повному обсязі.

Кількісні та якісні показники публікаційної активності відповідають установленим вимогам до дисертацій відповідного рівня: 57 наукових праць, 48 із яких є одноосібними (16 статей у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 5 статей в наукових виданнях, що входять до баз Scopus та Web of Science Core Collection, 1 розділ монографії); 7 навчально-методичних видань, 19 публікацій у збірниках матеріалів конференцій; 5 статей в інших виданнях; 3 авторські збірки та аудіовізуальні матеріали.

9. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Дисертаційна робота Р. О. Лоцман вирізняється концептуальною цілісністю, науковою новизною та вагомим внеском у розвиток української музично-педагогічної думки. Водночас вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження й побажання, що відкривають перспективи подальшого наукового поступу.

1. Попри переконливе теоретичне обґрунтування, подане в роботі, саме поняття «культура україноспіву» є інноваційним і водночас широким за семантичним обсягом. У тексті воно охоплює історико-традиційний, виконавський, педагогічний і світоглядний виміри. Поряд із цим можливо доцільним було б чіткіше розмежувати його з усталеними в науковому обігу категоріями «вокальна культура», «національна вокальна школа», «українська співоча традиція».

2. Ідея органічної єдності народного, академічного та естрадного виконавства є новаторською й актуальною. Проте вона може викликати наукову дискусію з огляду на питання збереження стильової автентичності.

3. Пропозиція щодо запровадження предмета «україноспів» у систему початкової та середньої освіти є стратегічно вагомою й націєтворчою. Разом із тим вона потребує додаткового нормативно-правового й програмного обґрунтування: визначення місця курсу в освітній галузі «Мистецтво», співвідношення з чинними стандартами, кадрового забезпечення та методичного супроводу.

4. Авторка активно впроваджує нові поняття та образні конструкції, що підсилюють україноцентричний наратив дослідження. Водночас деякі терміни можуть вимагати додаткового пояснення, зокрема в міждисциплінарному контексті (культурологія, педагогіка, мистецтвознавство).

5. У дисертації окреслено значний потенціал продовження наукового пошуку – зокрема в напрямі розроблення навчально-методичних комплексів, створення стандартів підготовки виконавців-україноспівців, дослідження впливу україноспіву на формування національної ідентичності молоді. При цьому ці напрями могли б бути більш деталізовані в підсумкових рекомендаціях.

Зазначені положення мають характер наукової дискусії та не знижують загальної високої оцінки дисертації. Навпаки, вони свідчать про концептуальну масштабність роботи, її новаторський характер і здатність викликати фахове обговорення в науковому середовищі.

10. Загальний висновок. Дисертаційна робота «Теорія і практика формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти» є цілісним, глибоко продуманим і світоглядно вмотивованим дослідженням, що утверджує україноцентричну парадигму розвитку мистецької освіти та відкриває нові обрії для національної вокально-педагогічної науки. Робота відповідає паспорту спеціальності, вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р. (зі змінами) та іншим нормативним вимогам МОН України до докторських дисертацій, а її авторка, Лоцман Руслана Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музики імені Григорія Левченка
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

Наталія СУЛАЄВА

